

Sammanfattning

I denna rapport redovisas resultat från de årliga drogvaneundersökningarna i årskurs 9 och gymnasiets år 2. Undersökningen i nian har genomförts sedan 1971, vilket gör den till en av de längst pågående undersökningsserierna i världen. Gymnasieundersökningen påbörjades 2004 och är därmed inne på sitt andra årtionde. Som en del i uppdraget att följa drogutvecklingen har CAN haft ansvaret för skolundersökningen sedan 1986. Från 2001 har undersökningarna genomförts på direkt uppdrag av Socialdepartementet. Syftet är i första hand att belysa utvecklingen av drogvvanor och att studera skillnader mellan olika grupper. Årets datainsamling har, liksom tidigare år, genomförts under våren med hjälp av anonyma enkäter som besvarats i klassrummen i ett riksrepresentativt skolorval. Underlaget till redovisningarna 2018 består av 5 319 respondenter i årskurs 9 och 4 878 i gymnasiets år 2. Bortfallet av klasser uppgick till 21 % i årskurs 9 respektive 15 % i gymnasiets år 2, det individuella bortfallet var 17 respektive 19 %.

Under 2000-talet har inte bara alkoholkonsumtionen, andelen alkoholkonsumenter samt den relaterade problembördan minskat bland skoleleverna, även tobaksvanorna har visat på en minskning över tid. Användning av narkotika har under samma tid varit mer oförändrad. Vidare syns även en viss minskning i användandet av mer sällsynta droger så som nätdroger, sniffning/boffning och att kombinera läkemedel och alkohol i bersusningssyfte. Nedan följer kapitelspecifika sammanfattningar.

Alkohol

Andelen alkoholkonsumenter såväl som mängden konsumerad alkohol bland svenska skolelever är år 2018 på fortsatt historiskt låga nivåer i både årskurs 9 och i gymnasiets år 2. I årets undersökning svarade 39 % i årskurs 9 och 72 % i gymnasiets år 2 att de druckit alkohol under de senaste 12 månaderna, vilket är ungefär samma nivå som i förra årets undersökning. Årskonsumtionen mätt i liter ren alkohol (100 %) uppmättes till 1,0 liter i årskurs 9 och 2,8 liter i gymnasiets år 2. Jämfört med 2017 innebar detta en liten minskning i båda årskurserna. Framförallt minskade pojkarna i gymnasiet sin konsumtion från 3,7 liter 2017 till 3,0 liter i 2018 års undersökning. Vad gäller anskaffningen av alkoholen var Systembolaget den vanligaste källan följt av person som säljer smuglad alkohol.

Alkoholrelaterade problem

Simultant med den minskande konsumtionen under 2000-talet har även den alkoholrelaterade självrapporterade problembördan minskat bland eleverna. Detta har mätts med hjälp av ett index baserat på ett flertal frågor om alkoholrelaterade problem. En del problem av lindrigare karaktär genererar relativt höga svarsandelar, som att ha haft sönder saker eller kläder eller att ha grälat. Bland niondeklassarna var det emellertid nästan lika vanligt att ha blivit fotad eller filmad i en pinsam eller kränkande situation som att ha grälat. Men även andra konsekvenser av mer allvarlig karaktär som att ha kört motorfordon, åkt med en berusad förare eller att ha råkat ut för olycka eller skadats uppgavs av runt en tiondel av eleverna som druckit alkohol.

Tobak

Tobaksanvändningen bland niondeklassare har minskat påtagligt under 2000-talet. I årets undersökning klassificerades 11 % som rökare och 7 % som snusare, vilket är ungefär samma nivåer som förra året. I gymnasiet har andelen rökande elever minskat sedan 2012 och i årets undersökning uppgav 23 % att de rökte medan 14 % uppgav att de snusade. Den nedåtgående trenden i tobaksanvändningen tycks dock ha stannat av något och framförallt har andelen snusare legat på en förhållandevis stabil nivå under de senaste åren i båda årskurserna. Vidare uppgav 32 % i årskurs 9 och 41 % i gymnasiets år 2 att de någon gång använt e-cigarett, vilket är en signifikant ökning sedan frågan inkluderades i undersökningen 2014. Det var omkring tre gånger så vanligt att rökande elever hade provat e-cigarett jämfört med de elever som inte rökte. Samma fördelning återfanns bland användarna av vattenpipa, men där har användandet istället närmast halverats under de senaste tio åren.

Narkotika

Narkotikaerfarenheten har varit relativt stabil de senaste tio åren sett till andelen elever som någon gång använt narkotika. Under 2018 svarade 8 % av pojkarna och 6 % av flickorna i årskurs 9 att de någon gång använt narkotika. Jämfört med niorna är det betydligt vanligare att eleverna i gymnasiets år 2 har använt narkotika; 17 % av pojkarna och 14 % av flickorna. Däremot visar konsumtionsutvecklingen bland dem som väl använt narkotika på en viss ökning. Vidare har uppfattningen att det medför stor fysisk eller psykisk risk att prova cannabis 1–2 gånger minskat bland eleverna. Vad gäller anskaffningen är det vanligast att ha fått tag på narkotikan via vänner/partner och bekanta samt att ha uppgett att det kommer från annan person som t.ex. langare.

Nätdroger

Sedan 2014 har andelen elever som använt nätdroger minskat. I årets undersökning uppgav knappt 1 % i både årskurs 9 och gymnasiets år 2 att de använt nätdroger. Vanligast var att ha använt ”spice eller liknande rökmixar”.

Läkemedel

Andelen elever som använt sömnmedel eller lugnande läkemedel utan läkares förskrivning har under 2000-talet legat relativt stabil men under senare år syns en liten ökning bland framförallt gymnasieeleverna. I årets undersökning uppgavs detta av 4 % i årskurs 9 och 5 % i gymnasiets år 2 och lika vanligt var det att någon gång ha använt smärtstillande medel utan läkares förskrivning. Jämförs de som använt någon av läkemedelstyperna med dem som inte använt detta, framgår att det var en väsentligt högre andel intensivkonsumenter av alkohol, frekventa narkotikaanvändare samt elever som röker frekvent i den läkemedelsfarna gruppen. I kapitlet Läkemedel beskrivs även användandet av läkemedel som tas i samband med alkohol i berusningssyfte, vilket successivt har minskat, samt en redovisning av förekomsten av viktminskningspreparat.

Dopning

Vad gäller dopning har erfarenheten av anabola androgena steroider (AAS) legat på en relativt konstant och låg nivå de senaste 20 åren i årskurs 9 och sedan 2004 i gymnasiets år 2 (1 % i årskurs 9 respektive gymnasiets år 2 som använt någon gång). Vidare framgår det att elever med dopningserfarenhet i större utsträckning även har använt narkotika jämfört med elever som inte har erfarenhet av dopning.

Sniffning och boffning

Sniffningstrenden har sedan millennieskiftet varit mer eller mindre nedåtgående och andelen elever med sniffningserfarenhet har sedan 2012 halverats i båda årskurserna. I årets undersökning uppgav 3 % av såväl niondeklassarna som gymnasieeleverna att de någon gång sniffat eller boffat ett preparat. En förklaring till de liknande prevalenserna i årskurs 9 och gymnasiet är att få elever debuterar med sniffning eller boffning efter högstadiet.